

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Facultatea de Istorie și Filosofie

TEZĂ DE DOCTORAT

**Mișcarea de rezistență armată anticomunistă
din Munții Apuseni în memoria colectivă
(1948-1958)**

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Doru Radosav

Doctorand:

Paula-Vasilica Ivan

Cluj-Napoca

2011

Cuvinte cheie:

Mișcări de rezistență armată anticomunistă, memorie colectivă, istoria comunismului, represiune

Cuprins:

Cuvânt introductiv

Capitolul I – Considerații generale

I.1 Repere metodologice. Memorie colectivă, memorializare și locuri ale memoriei.

Fundamentarea studiului de caz

I.2 Repere istoriografice

I.3 Aspecte ale rezistenței anticomuniste în Europa Centrală și de Est

I.4 Considerații asupra istoriei orale

Capitolul II. Mișcarea de rezistență anticomunistă din Munții Apuseni în sursele arhivistice și în cele de istorie orală

II.1 Prezentare generală

II. 2Grupuri de rezistență anticomunistă din zona Munților Apuseni

II.2.1 Grupul de rezistență anticomunistă „Calul Bălan”

II. 2.2 Grupul de rezistență anticomunistă „Partizanii Regelui Mihai – Armata Secretă. Garda Albă”

II. 2.3 Grupul de rezistență anticomunistă „Podea Alexandru”

II. 2. 4 Grupul de rezistență anticomunistă„Pușcaș Dumitru”

II. 2. 5Grupul de rezistență anticomunistă „Spaniol Vasile”

II. 2.6 Grupul de rezistență anticomunistă „Stupineanu – Cățineanu”

II. 2. 7 Grupul de rezistență anticomunistă „Leon Șușman”

II. 2.8 Grupul de rezistență anticomunistă „Deac Cornel”

II. 2.9 Grupul de rezistență anticomunistă „Echipa Cruce și Spadă”

II. 2. 10 Grupul de rezistență anticomunistă „Dabija Gheorghe”

II. 2. 11 Grupul de rezistență anticomunistă „Șușman Teodor”

II. 2.12 Teodor Șușman „în judecata răchișenilor” sau memoria ca formă de justiție

II. 3 Motivații ale rezistențe anticomuniste

Capitolul III Formele de represiune ale rezistenței anticomuniste în memoria colectivă

III.1 Rețeaua informativă

III. 2 Arestarea, ancheta și procesul

III. 3 Execuțiile de partizani

III. 4 Detenția

III. 5 Represiunea împotriva familiilor

III. 6 După eliberare

III. 7 După Revoluția din 1989

Capitolul IV Mituri și simboluri în memoria colectivă privind rezistența anticomunistă

IV. 1. Partizanul – erou

IV. 2 „Vin americanii !”

IV. 3 Muntele și pădurea

Concluzii

Bibliografie

Surse

Cărți și articole

Anexe

Lista documentelor

Lucrarea cuprinde patru capitole, introducere, concluzii, bibliografie și anexe. Capitolul I, „Considerații generale” dezvoltă abordarea demersului privind rezistența armată anticomunistă din Munții Apuseni în memoria colectivă în perioada 1948-1958, reperele istoriografice care au stat la baza tezei, încadrarea fenomenului rezistenței în contextul central și est-european și câteva considerații asupra istoriei orale.

Capitolul II, „Grupuri de rezistență anticomunistă din Munții Apuseni în surse arhivistice și de istorie orală cuprinde o prezentare generală legată de fenomenul rezistenței armate și sursele de cercetare, caracteristicile, dar și limitele acestora, prezentarea grupurilor de rezistență (cele 12) și, în final, câteva concluzii privind motivațiile rezistenței.

Capitolul III, „Formele de represiune ale rezistenței anticomuniste în memoria colectivă” pune în evidență formele de represiune ale rezistenței anticomuniste în memoria colectivă, cu studiu de caz asupra grupurilor din zona Huedin: „Șuşman Teodor”, „Capotă-Dejeu” și „Cruce și Spadă”, pe baza materialului documentar din arhiva Institutului de Istorie Orală din cadrul Universității Babeş Bolyai din Cluj Napoca.

Capitolul IV, „Mitur și simboluri în memoria colectivă privind rezistența anticomunistă” propune o analiză, după același tipar ca și în capitolul precedent, asupra miturilor și simbolurilor legate de fenomenul la care facem referire, cu reprezentările lor la nivelul memoriei colective.

„Concluziile” dau coordonatele lucrării și sintetizează câteva aspecte ce definesc ca și tipologie, motivație, acțiune și represiune mișcarea de rezistență armată din Munții Apuseni.

Anexele, realizate sub formă de catalog conțin copii de pe documentele cele mai semnificative referitoare la problematica abordată, păstrate la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj și la Arhiva C.N.S.A.S.

Această lucrare se bazează pe conceptele de memorie colectivă, memorializare și locuri ale memoriei, însă își construiește propria abordare, întrucât obiectul cercetării – rezistența din munți în prima perioadă comunistă – se referă în mod esențial la o memorie a traumei¹. Pe de altă parte, caracterul recent al manifestării acestei memorii – abia după 1990, face ca ea să aibă un statut ambiguu. Dacă lucrările unor istorici precum Pierre Nora² sau Benedict Anderson³ documentează o memorie a unei traume care s-a transformat în eroism la care se raportează axiologic o comunitate imaginată, memoria studiată în cadrul acestei lucrări, aceea a rezistenței anticomuniste din munți, este departe de a avea un statut eroic, într-un prezent postcomunist în care amintirea sa este secundară sau

¹ Dominick LaCapra, *Writing history, writing trauma*, John Hopkins University Press, 2001.

² Pierre Nora, ed. *Les Lieux de mémoire*, (șapte volume), Paris, Edition Gallimard, 1984–1992.

³ Benedict Anderson, *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, New York, Verso, 1991.

acaparată de politic. Ca urmare, această memorie a rezistenței anticomuniste, scoasă la iveală abia după multe decenii de la evenimentele în sine, poate fi considerată o memorie suspendată.

Mai mult, această memorie, surprinsă în mărturiile orale de la puținii participanți care au supraviețuit evenimentelor sau păstrată de către urmașii lor, vine în conflict cu memoria oficială, memoria păstrată asupra aceluiași eveniment în documentele produse de regimul comunist. Aceste două memorii se află în conflict și poate că cel mai emblematic simbol al acestui conflict este felul în care cele două tipuri de memorii stochează imaginea rezistenților: în timp ce memoria colectivă se caracterizează majoritar printr-o tendință de eroizare a acestora, memoria oficială îi reține sub denumirea de bandiți.

Studiul de caz este organizat pe grupuri de rezistență, a căror activitate este documentată pe baza a două tipuri de surse: sursele de arhivă și sursele de istorie orală. Această abordare a fost aleasă întrucât cercetarea mișcărilor de rezistență pe zona Munților Apuseni este încă în stadiu incipient și până acum cercetătorii au abordat mai ales grupurile mari și active pe perioade extinse. Astfel, grupul „Teodor Șuşman” poate fi considerat cu o mică marjă de incertitudine ca fiind nu numai grupul cu cea mai îndelungată activitate, ci și grupul a cărui activitate a născut nu numai controverse în rândul istoricilor, dar și o linie de falie care durează până astăzi în comunitatea din Răchițele, de unde provenea. Ca atare, a fost cercetat extensiv, spre deosebire de grupuri precum Alexandru Podea sau Spaniol Vasile, a căror activitate ia sfârșit în anii 1952-1953, în urma descoperirii și anihilării de către Securitate.

Desigur, selectivitatea cercetătorilor în tratarea acestor grupuri este explicabilă prin mai multe considerente însă, dat fiind faptul că obiectivul specific al acestei lucrări este realizarea unei descrieri monografice a mișcărilor de rezistență din zona Munților Apuseni, această lucrare le abordează pe toate. O atenție deosebită a fost acordată tocmai grupurilor mici și cu perioade de activitate reduse, în scopul de a întregi tabloul cercetării istorice în ce privește rezistența anticomunistă în zona Munților Apuseni.

Acceptarea deliberată a caracterului fragmentar, local, al rezistenței anticomuniste – precauție metodologică lesne de înțeles din perspectiva tabloului încă incomplet al rezistenței în zona Munților Apuseni-, a influențat prezenta lucrare nu numai la nivel de obiective, dar și la nivel de structură. Grupurile sunt abordate monografic, în funcție de o serie de criterii, menite să uniformizeze caracterul fragmentar al informației oferite de sursele de arhivă și de cele de istorie orală. Aceste criterii sunt:

1. membrii grupurilor (nume, adresă, data nașterii, naționalitate, studii, profesie, condiție materială, stare civilă, familie, activitate într-un partid politic, simpatii politice);
2. activitatea în munți (motivația rezistenței, metode de organizare, strategii, zone de activitate, legături cu alte grupuri, raporturi cu autoritățile, raporturile cu sătenii, viața cotidiană a grupului, construirea

- adăposturilor, raporturile între membrii grupului, momente excepționale de viață, lideri, criterii și modalități de alegere a acestora);
3. consecințele angajării în rezistență asupra destinului individual și familial (perioada de detenție, persecutarea familiei, viața după eliberarea din închisoare, percepția regimului comunist, raporturile cu autoritățile și comunitatea).

Principala ipoteză de cercetare pe care o explorează calitativ prezenta lucrare se referă la valabilitatea conceptului de rezistență armată în zona Munților Apuseni. Conceptul s-a impus, atât în limbajul curent, cât și în istoriografie, din două considerente: pe de o parte, datorită faptului că partizanii erau în general dotați cu arme pe care le dobândiseră în timpul războiului și, pe de alta, datorită faptului că memoria colectivă în ce privește aceste forme de rezistență împotriva comunismului a început să fie, imediat după 1990, investigată mai ales la nivel de presă, care este mai puțin centrată pe conceptual și mai centrată pe evenimential. În urma investigării surselor arhivistice și a celor orale, lucrarea concluzionează că utilizarea conceptului de rezistență armată pentru toate grupurile în afara celor conduse de oameni provenind din structurile armate ale perioadei interbelice (grupul Dejeu sau Cruce și Spadă, spre exemplu) este nu numai forțată, dar și un impediment în calea unei definiții fidele a caracterului acestor grupuri, ținând cont de faptul că partizanii au avut, în cea mai mare parte a lor, ca filosofie în relația cu autoritățile, pe aceea de non-combat: refuzau să utilizeze forța armelor, cu excepția situațiilor în care era imperios necesar.

Lucrarea este structurată pe cinci capitole. Introducerea propune o discuție asupra reperelor metodologice și a celor istoriografice. Capitolul al doilea, cel mai consistent dintre capitolele acestei lucrări, prezintă pe larg sursele și se organizează pe discuții despre grupurile de rezistență semnalate de Regiunea de Miliție 27 Cluj, al cărui fond arhivistic este folosit cu predilecție în această lucrare. Capitolele III și IV analizează informația documentară oferită în capitolul II, în jurul a două teme: formele de represiune aplicate asupra rezistenților, rudelor, elementelor de sprijin și comunităților din care aceștia proveneau (capitolul III) și miturile și simbolurile rezistenței. Putem spune că, dacă capitolul III explorează cu predilecție ceea ce anterior am numit, pe urmele istoricului american Dominick LaCapra, *memoria traumei*, capitolul al IV-lea este cel care explorează în adâncime ipoteza de cercetare, încercând să afle cum s-a impus conceptul de rezistență armată în memoria colectivă și în ce măsură acesta este adecvat. Capitolul al V-lea conține concluziile, care propun o discuție de ansamblu a prezentei cercetări în comparație cu istoriografia anterioară și care listează principalele rezultate ale lucrării.

Prezenta lucrare utilizează în economia sa metode calitative, dintre care se impun menționate analiza documentară (pentru sursele arhivistice) și interviul (ca modalitate de sondare a memoriei

colective). Informația provenită din cele două tipuri de surse este triangulată în cadrul capitolului al II-lea, pentru a obține o imagine de ansamblu asupra grupurilor de rezistență din Munții Apuseni, pentru ca în capitolele al III-lea și al IV-lea, ea să fie filtrată prin intermediul a două criterii: formele de represiune și miturile și simbolurile legate de rezistență.

Construcția părții a doua a lucrării se referă la formele de represiune în memoria colectivă și miturile și simbolurile rezistenței. Cercetarea se bazează pe materialul documentar din Arhiva Institutului de Istorie Orală al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Pentru cele două capitole am folosit cu predilecție interviurile realizate cu martori din cele trei grupuri din zona Huedin: „Șuşman Teodor”, „Cruce și Spadă” și „grupul Capotă-Dejeu”, temele mari fiind identice pentru toate grupurile de rezistență.

Oficial problema rezistenței anticomuniste din România a rămas un subiect „arestat” până în decembrie 1989 și nu și-a găsit locul decât tangențial și complet deformat în istoriografia comunistă. A fost „arestată” și memoria colectivă legată de acest subiect din motive care țineau de imaginea unui regim fără cusur, care nu greșește niciodată. Este evident că rezistența a fost considerată o „defecțiune” a sistemului și asumată tacit ca slăbiciune a puterii de partid și de stat. Era de așteptat în acest context ca abordarea în lucrările de specialitate (în puținele cazuri când nu a fost cu totul eludată) a acestei chestiuni să fie marcată ideologic de discursul oficial asupra unor „elemente reacționare” a „dușmanilor poporului” și a forțelor străine imperialiste. Scrisul ideologizat dă conflictelor (mai ales într-o societate autoproclamată a legalității) o coloratură politică secundară, iar administrația și instituțiile publice – principalele furnizoare de material documentar pentru producțiile științifice, istorice – cu tendința de a trimite în derizoriu și a minimaliza orice acțiune de opoziție și protest menită să știrbească prestigiul unei societăți, care se dorea perfectă. Astfel se va consacra, la nivel oficial, o terminologie „de specialitate” preluată și de cercetarea științifică, care traduce mișcarea de rezistență anticomunistă în „acțiuni subversive și de subminare a ordinii sociale”; grupurile de rezistență armată anticomunistă erau denumite generic – mai ales în documentele emise de Miliție și Securitate – „bande”, iar luptătorii anticomuniști sunt „complimentați” cu o paletă largă de epitete: bandiți, fugari, elemente dușmănoase, dușmani ai poporului, elemente reacționare etc.

După clarificările metodologice inerente fiecărui început, cercetarea istorică a înțeles că analiza perioadei comuniste nu se poate realiza în întreaga ei complexitate fără o abordare complementară a surselor, atât documentare, cât și de istorie orală. Se poate vorbi, deja, despre un discurs coerent și sistematic, marcat de arhivă și memorie, trasând liniile directoare ale „noii istorii” ce își revendică dimensiunea exemplară, socială și etică.

Pe această linie se înscrie și demersul nostru, legat de mișcarea de rezistență armată anticomunistă din Munții Apuseni în memoria colectivă, pentru perioada 1948-1958, având la bază

sursele documentare arhivistice, provenite din fondurile de la Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Tribunalul Militar Cluj și Arhiva CNSAS, materialul documentar din Arhiva Institutului de istorie Orală al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj Napoca, precum și arhiva de mărturii din colecția personală a autoarei, formată din interviurile realizate cu membrii grupurilor de rezistență, colaboratorii și simpatizanților acestora și urmașii participanților la evenimentele din perioada vizată.

Documentele de arhivă au avantajul de a nu fi influențate de evenimente ulterioare, dar pot fi inadecvate sau incomplete, purtând implicit amprenta creatorului lor, iar documentele provenite de la instituții publice se supun întotdeauna unor scheme și tipologii specifice, care sărăcesc mesajul uman, dând mai mult informații cantitative și evenimentiale, însă istoria orală plasează cercetătorul în proximitatea subiectului tratat, având ca sursă memoria concretizată în mărturii prin intermediul interviului, specifică abordării metodologice cantitative.

În cazul aspectelor legate de mișcarea de rezistență armată anticomunistă din Munții Apuseni, materialul arhivistic este extrem de bogat cantitativ, cu numeroase referiri la grupurile de rezistență din zonă, denumite generic „bande”, însă sub aspect calitativ informațiile ce le incumbă sunt disperate, repetitive, subiective și marcate ideologic de discursul oficial.

Perspectiva asupra fenomenului rezistenței armate ar fi lacunară în absența apelului la memorie, fenomenele de clandestinitate – când sursa orală înlocuiește sau completează documentul scris – fiind un teritoriu acceptat al istoriei, aceasta constituindu-se în alternativa care descoperă actorii unei piese uitate, marginalizate sau interzise.

Din perspectiva folosirii complementare a surselor documentare, am încercat reconstituirea apariției, evoluției și sfârșitului celor mai importante grupuri de rezistență anticomunistă din Munții Apuseni, semnalate de Regiunea 27 de Miliție Cluj și de anchetele de teren întreprinse de Institutul de Istorie Orală, de a cărui arhivă de istorie orală, constituită ulterior, am beneficiat. Unele dintre aceste grupuri au beneficiat de abordări istoriografice materializate în colecții de interviuri însoțite de studii introductive (Grupul „Teodor Șușman”, „Capotă-Dejeu” și parțial „Cruce și Spadă”), altele doar de semnalări sumare în contextul fenomenului general (Grupul „Garda Albă. Partizanii Majestății Sale Regele Mihai”, „Podea Alexandru și Dabija”, „Șușman Leon”, „Spaniol Vasile”), iar altele deloc (Grupul „Calul Bălan”, „Pușcaș Dumitru”, „Stupineanu-Cățineanu”, „Deac Cornel”, „Pop Vasile”). Ca și parte integrantă a lucrării, am sondat și percepția asupra rezistenței armate anticomuniste la nivelul mentalului colectiv, stăruind asupra formelor de represiune și a miturilor și simbolurilor în memoria colectivă, dar și asupra unor aspecte controversate care marchează și azi existența comunității și viziunea despre trecutul recent.

În primul rând, am pus în discuție dacă pentru această zonă (Regiunea Cluj, Alba, Bistrița, Mureș) putem vorbi despre o mișcare națională de rezistență armată anticomunistă.

Există tendința ca toate acțiunile de retragere a unor indivizi din comunitate și determinând o ripostă din partea autorităților represive să fie clasificată drept rezistență armată anticomunistă și majoritatea fugarilor să fie etichetați partizani, însă chestiunea implică nuanțări menite să aducă clarificările necesare.

Nu există nici un fel de dovadă că în România s-ar fi reușit coagularea rezistenței armate sub o conducere unitară, care să asume logistic și tactic activitatea acesteia. Putem sesiza doar încercări de coagulare regională – cum sunt și cele din Munții Apuseni, în care organizațiile paramilitare anticomuniste au încercat să-și extindă nuclee în zonă, demnă de semnalat fiind „Garda Albă. Partizanii Majestății Sale Regele Mihai”, care reușește să se extindă teritorial suficient de articulată însă, insuficient pregătită tactic și logistic, va fi anihilată înainte de a reuși o coordonare de acțiune reală.

Cu excepția grupurilor de rezistență conduse de militari, cum a fost cazul **Grupul „Dabija”** și **„Echipei Cruce și Spadă”**, celelalte au avut la conducere sau ca și componentă majoritară, aproape fără excepție, oameni care nu aveau nici o legătură cu pregătirea și disciplina cazonă, lipsiți de un orizont clar și care, mânați de curaj civic, dar și de sentimentul apărării propriei vieți, s-au trezit profani în conducerea și susținerea unor acțiuni de substanță, mulțumindu-se cu aplicarea metodelor specifice haiduciei: lovituri răzlețe date pentru procurarea alimentelor la cooperativele și magazinele alimentare din localitățile mai izolate, construirea de adăposturi în locuri puțin accesibile, tăierea firelor telefonice pentru a îngreuna comunicațiile autorităților de stat, atacarea unor depozite cu cereale ca formă de protest legată de sistemul înrobitor de cote etc.

La fel ca în folclorul haiducesc, conducătorii acestor grupuri se trezeau hăituiți și vânați atât de forțele de ordine, cât și de cei dispuși să colaboreze, fiind uneori obligați la confruntări prilejuite de iminența arestărilor.

O altă realitate definitivă specifică zonei în care s-a realizat cercetarea este inexistența unui control al teritoriului. Nu s-a putut organiza o prezență activă a formațiunilor înarmate ale rezistenței în teritoriu prin acoperirea unei suprafețe geografice suficient de extinse încât să determine acțiuni de protest de consistență și amploare reale, capabile să zdruncine sistemul din interior. În afară de acțiuni de instigare anticomunistă și antisovietică, sau acțiuni de violență fizică asupra membrilor PCR, a pădurarilor, brigadierilor și a altor categorii de angajați în aparatul de partid și de stat, mijloacele de impunere a unui control în zonă erau extrem de reduse, aproape inexistente. În absența unui conflict armat intern, recunoscut ca atare și acceptat în practica beligeranței, cu reguli asumate, execuțiile unor oameni, dovediți sau suspicioși de colaborare cu Securitatea (cazul grupurilor **„Șușman Teodor”** și **„Șușman Leon”**) nu pot fi clasificate altfel decât ca asasinat, fiind catalogate în dreptul internațional drept crime împotriva umanității. Mai mult decât grupări armate, desfășurând acțiuni militare

specifice unui teatru de operațiuni, aceste grupuri pot fi catalogate în majoritatea cazurilor drept cete conjuncturale, constituite pe baza unor premise generale comune.

Datorită faptului că toți rezistenții anticomuniști fugiți de la domiciliu aveau în dotare cel puțin o armă și muniții, unii autori s-au grăbit să eticheteze fenomenul ca pe o rezistență armată, folosind acest argument. În fapt, de multe ori, aceasta este confundată cu nesupunerea civică, în condițiile în care armele au fost folosite mai mult pentru intimidare și autoapărare și mai puțin pentru operațiuni armate antiregim. Nu există cazuri, cel puțin la grupurile la care facem referire, în care să avem înregistrat un atac organizat împotriva forțelor represive și armate ale statului, decât sporadic, ca ripostă la tentativele de surprindere și arestare a celor urmăriți.

Caracteristică pentru evoluția mișcării de rezistență a „bandelor” a fost și inexistența unei influențe reale și de lungă durată asupra populației. În această discuție este demn de semnalat faptul că, acolo unde grupurile de fugari au beneficiat de solidaritatea comunității, și longevitatea acestora a fost mai mare (grupul „Șuşman Leon”, „Deac Cornel” și „Șuşman Teodor”), forțele de ordine reușind extrem de greu să plaseze în teren o rețea informativă eficientă. În celelalte cazuri, autoritățile represive au reușit să anihileze într-un timp relativ scurt, circa 2-3 ani, toate formațiunile de rezistență semnalate în Regiunea Cluj-Alba. Dacă inițial „mișcarea” s-a bucurat de sprijinul direct sau indirect al populației, din rândul căreia au acționat marea majoritate a adeptilor săi, constituiți pe criterii de apartenență politică, familială, sau în multe cazuri conjuncturale, generate de unele constrângeri, odată cu trecerea timpului și înăsprirea presiunii puse pe comunitățile locale de către Miliție și Securitate, lucrurile au început să se schimbe și sprijinul și capitalul de încredere inițial să se diminueze. Atașamentul celor rămași acasă față de cei ce au decis să intre în ilegalitate s-a plasat în strânsă legătură cu gradul în care populația a fost capabilă să suporte pericolele și privațiunile la care a fost supusă. Faptul că nu exista o linie politică definită și o finalitate clară care să compenseze privațiunile a dus finalmente la scăderea moralului colectivității și la abandonarea luptei cu sistemul. Toate acțiunile de lichidare a grupurilor de rezistență au fost anticipate de cedarea celor care le-au sprijinit. Adoptând o atitudine defensivă, „bandiții” din munți puteau să se intituleze partizani sau haiduci, însă în ultimă instanță nu au reușit să-și depășească condiția de „fugari”, erodându-și încet, dar sigur, imaginea în ochii populației. Așa se explică și faptul că la nivelul mentalului colectiv se păstrează până azi o percepție nuanțată asupra membrilor acestor grupuri, nu de puține ori critică, acuzând romantismul vecin cu inconștiența și aspirațiile fără un fundament real care i-au animat.

După componență, motivațiile care au dus la apariție, activitate, aspirații și relația cu populația și dimensiunea rezistenței putem creiona câteva tipologii ale grupurilor.

- Cele care își propun, încă de la apariție, ca deziderat principal rezistența armată, conduse de ofițeri demobilizați, care prin instruire și formație aveau capacitatea necesară să declanșeze lupta cu trupele de

ocupație, dar și cu trupele de represiune ale aparatului intern (maiorul Gheorghe Dabija și căpitanul Gheorghe Gheorghiu). Ei au preconizat trecerea la acțiuni de atacare a sediilor de partid, asasinarea fruntașilor locali comuniști, acte de sabotaj asupra unor puncte strategice din sistemul de comunicații și transporturi, pentru a deschide terenul prielnic declanșării unei insurecții armate. Au militat, și în parte au și reușit, pentru crearea unei rețele vaste de membri cu largă acoperire teritorială, elaborarea unui program politic și insuflarea în rândul localnicilor a unei stări de spirit ostile regimului aflat la putere și a credinței că, susținuți de anglo-americieni, vor reuși să scoată țara de sub tutela sovietică. Asupra acestor grupuri, în urma unei evaluări a pericolului pe care îl puteau reprezenta, autoritățile au pus în mișcare întregul mecanism represiv, acționând neezitant și în forță pentru lichidarea lor. Această acțiune va avea efectul scontat, ambele grupuri fiind anihilate după o perioadă scurtă de activitate în 1949 și 1950. Liderii celor două grupuri nu au aderat la mișcarea de rezistență anticomunistă impulsionați de motivații conjuncturale legate de iminența arestării sau încercând să se sustragă unor condamnări anterioare, ci din convingerea că, prin declanșarea luptei armate împotriva regimului, acesta poate fi răsturnat. Dând dovadă uneori de naivitate (după o evaluare obiectivă a situației interne și internaționale), acești ofițeri au fost animați de patriotism, curaj și, în cele din urmă, conștientizând situația reală de spirit de sacrificiu.

- O altă categorie se caracterizează ca trăsătură determinantă prin acțiunea de nesupunere civică concretizată de fenomenul de fugă în munți, ca răspuns imediat la politica opresivă a regimului manifestată față de toate categoriile sociale și, în primul rând, față de comunitățile rurale care au resimțit imediat povara cotelor și a deposedărilor de proprietate.

Pentru zona Munților Apuseni, ca aspect de specificitate, se impune menționată deposedarea moșilor de posibilitatea de valorificare a lemnului, ocupație de bază în zonă și de dreptul la cârciumărit, care a lovit grav într-o societate tradițională și care a generat o reacție extrem de articulată (Grupul „Teodor Șușman”).

Participanții la această formă de rezistență s-au grupat conjunctural, iar motivațiile individuale sunt determinante, deși nu putem nega motivațiile generale legate de sentimente anticomuniste și antisovietice. Principala activitate a acestor organizații „subversive” a fost supraviețuirea, fără un orizont de finalitate foarte clar, cel puțin teoretic, până la „venirea americanilor” și izbucnirea unui război între Est și Vest. Chiar dacă au fost inițiate atacuri împotriva unor obiective publice, motivația imediată a fost în majoritatea cazurilor procurarea de alimente sau banii necesari supraviețuirii. Atitudinea generală a fost una de *non combat*, iar ciocnirile cu autoritățile au avut, aproape fără excepție, un caracter de autoapărare.

- Au existat și grupuri care s-au creat având la început ca deziderat funcționarea ca centre de rezistență în cazul unui conflict internațional și organizarea unor depozite de armament, care să susțină o eventuală ripostă militară internă în sprijinul conflictului extern („Garda Albă” și Grupul „Leon Șușman”).

Deși a beneficiat, cel puțin la început, de atuuri importante legate de condițiile naturale prielnice, dar și de sprijinul larg al unei societăți, mai ales cea rurală, animată de puternice sentimente

antisovietice, rezistența anticomunistă a fost înfrântă rapid. În cazul nostru, cu două excepții notabile – Grupul „Șuşman Teodor” și „Șuşman Leon” – toate celelalte grupuri au fost anihilate în primii doi-trei ani de la semnalarea lor. Nu excludem posibilitatea ca reprimarea să se fi putut realiza mult mai repede, dacă nu ar fi existat defecțiuni grave în activitatea aparatului represiv, ce au necesitat remedieri pe parcurs.

Toate grupurile de rezistență care au fost abordate în demersul de față s-au constituit și și-au desfășurat activitatea în zone montane, împădurite, greu accesibile, aflate în apropierea localităților de unde proveneau membrii lor. Terenul accidentat, greu de acoperit informativ-operativ a constituit un spațiu propice pentru viața în clandestinitate și o reductabilă armă împotriva celor trimiși să restabilească „ordinea”, configurația spațiului geografic putând constitui o explicație pentru numărul mare de „bande” semnalate în zonă, dar și pentru dificultățile întâmpinate de Miliție și Securitate în lichidarea lor. Nu de puține ori, relieful „ostil” a fost evocat în rapoartele oficiale pentru a justifica, pe bună dreptate, rezultatele slabe în activitatea de urmărire.

Culoarea politică a membrilor mișcării de rezistență a fost în majoritate (mai ales în cazul conducătorilor) țărănistă sau legionară, deși avem și o excepție valabilă în cazul lui Teodor Șuşman, care este cunoscut ca fruntaș P.N.L. Fenomenul este explicabil, dacă luăm în considerare faptul că P.N.Ț. beneficia în Ardeal de o puternică simpatie și un semnificativ capital de imagine, la care a contribuit în mod esențial implicarea liderului său, Iuliu Maniu, în evenimentele legate de Marea Unire din 1918. Și mișcarea legionară a câștigat teren, mai cu seamă la sfârșitul perioadei interbelice, câștigând mai mulți adepți și fiind reprezentată în toate zonele, cu un centru puternic în Alba, la Aiud. Pe de altă parte, trebuie subliniat că numeroși membri de rând ai mișcării de rezistență erau apolitici, ceea ce conduce la concluzia că orientarea politică a liderilor nu ar fi fost determinantă în decizia opoziției la regim, însă este clar că aceasta exprima apartenența la un sistem de valori democratice, zdrobit de bocancul sovietic și a favorizat implacabil coagularea revoltei anticomuniste. În fapt, majoritatea liderilor au fugit de la domiciliu și au devenit fugari din teama de a nu fi reținuți de Securitate în contextul valului de arestări demarat, în martie 1947, pentru membrii partidelor politice democratice și, în mai 1948, pentru legionari. Urmăriți pentru activitatea lor politică, dar și pentru ostilitatea vădită pe care o manifestau, deposedați de proprietăți, împiedicați să-și dezvolte afacerile sau obligați să se sustragă executării unor condamnări mai vechi, aceștia profită de băjbăielile organelor de ordine insuficient consolidate și se retrag în munți. Au existat și cazuri în care opțiunea fugii de la domiciliu a fost aleasă preventiv, pentru a preîntâmpina o eventuală arestare. În această realitate rezidă și motivația imediată a rezistenței.

Acești lideri vor reuși să strângă în jurul lor în general persoane foarte apropiate, membri de familie, prieteni și cunoscuți aflați, dintr-un motiv sau altul, în aceeași situație. Practic, majoritatea membrilor grupurilor au fost obligați să aleagă între fuga de la domiciliu și detenție.

Pe lângă aceste motivații individuale și de conjunctură, putem decela la nivelul mentalului colectiv un puternic sentiment anticomunist și antisovietic, care a dublat cauzele imediate și care a fost alimentat permanent, mult după căderea ultimului „partizan”.

Acțiunile armate ale acestor grupuri nu au avut amploare și nu au vizat direct căderea regimului politic, fiind mai mult de autoapărare și de supraviețuire, până la izbucnirea unui conflict armat între U.R.S.S. și forțele democratice și „venirea americanilor” salvatori. Acest nivel de așteptare incumbă o atitudine mai mult naivă și romantică decât eroică și în concordanță cu realitatea. Liderii nu și-au putut asuma rolul de coordonare a unei mișcări militare reale, mulțumindu-se cu reacții spontane și sporadice, îmbrăcând de cele mai multe ori forma propagandei anticomuniste. Explicația pentru definirea acestei rezistențe, la nivelul memoriei colective, ca rezistență armată este legată de faptul că, sub impactul încă viu al războiului, în care purtătorul de armă avea statutul de soldat, comunitatea transferă această percepție spre fugarii înarmați, cantonați în munți și păduri (ce formau armata binelui, urmăriți în permanență de trupele represive). Mentalul colectiv a transferat imaginea războiului, de curând încheiat, în plan intern fără să respecte proporțiile, cu alți beligeranți, dar în esență concretizat în lupta dintre bine și rău și cu un sfârșit dramatic.

Instituțiile răspunzătoare pentru reprimarea rezistenței din Munții Apuseni nu au fost individualizate foarte clar la nivelul memoriei colective. Comuniștii și forțele represive ale Miliției, Securității și Procuraturii s-au amestecat într-un amalgam al răului, pus în permanență în antiteză cu imaginea partizanului luptător pentru libertate.

Alăturarea partizan-comunist din mărturiile participanților sau martorilor la evenimente dezvăluie un raport de calitate, partizanul fiind eroul popular, forța binelui, în timp ce comunistul este exponentul caracteristicilor negative, creierul și unealta represiunii.

Deși în percepția colectivă represiunea este legată de Miliție și Securitate, putem intui prezența tutelară a **Partidului Comunist**. Deși acesta încearcă să păstreze „discreția” asupra acestui fenomen iar materialul documentar provenit de la organele de partid este cel mai sărac în ceea ce privește rezistența anticomunistă, este „deconspirat” prin acțiunile de recuperare a memoriei colective „arestate” care îl plasează ca responsabil principal al instituirii terorii de stat. Imaginea **Miliției** și a **Securității** ca instrumente de represiune și metodele lor în acțiunea de lichidare a oricărei forme de opoziție la regim au fost mult mai bine conturate la nivelul mentalului colectiv. Deși percepțiile asupra celor două instituții se suprapun mergând până la confuzie, preponderența lor în rememorarea suferinței este firească datorită impactului direct și brutal pe care l-au avut cu societatea civilă.

Reconstituirea „rezistenței armate anticomuniste” implică și **metodele de reprimare** ale acesteia, puse în evidență prin recuperarea memoriei: rețeaua informativă (prin infiltrarea de informatori sau racolarea acestora dintre apropiații grupurilor de rezistență, prin diferite mijloace, de la colaborarea liber consimțită până la șantaj sau agresiune fizică, filaj etc.) acțiunile operative (vizând mișcarea trupelor în teren în acțiunea directă de capturare sau lichidare a fugarilor), arestările individuale sau colective, ancheta, procesele, execuțiile de partizani, detenția, represiunea împotriva familiilor și tratamentul la care au fost supuși cei încarcerați după eliberarea din penitenciare și lagărele de muncă.

Aceste metode au stigmatizat profund comunitățile implicate, semănând în rândul populației frica care va governa tutelar chiar și după 1989 trăirile oamenilor. Frica va fi principalul aliat al regimului și paznicul „tăcerii” memoriei neoficiale.

Prin mărturiile supraviețuitorilor făcute după 1989 societatea românească contemporană a avut ocazia să își „recupereze” trecutul, „arestat” de un stat totalitar, victimele repurtând astfel o victorie morală asupra călăilor prin scoaterea adevărului din întuneric. Suntem în situația de a face cunoștință prin intermediul memoriei cu ororile totalitarismului românesc, dar și cu profilul imaginarului colectiv sedimentat în această perioadă și producțiile acestuia: mituri, simboluri, sentimentul de angoasă și tăceri.

În epocile caracterizate prin convulsii, producția de mituri devine mai activă, când atât puterea, cât și comunitatea agresată, intensifică mitogeneza: puterea, pentru a se impune și a se legitima, iar comunitatea ca să se apere de agresiunea puterii. Mărturiile oficiale ale regimului comunist, în mare parte „importate” din U.R.S.S. și care își dovediseră „eficacitatea” (mitul progresului asigurat de clasa muncitoare, mitul eliberatorului sovietic, mitul păcii, al bunăstării, al eliberatorului, al pacificatorului) au fost edificate în paralel de distrugerea democrației și al întregului sistem de valori pe care acesta îl reprezenta.

Caracteristică pentru această perioadă a fost înfruntarea dintre mituri și contramituri, miturilor oficiale susținute printr-un important efort propagandistic opunându-li-se contramiturile corespondente. Astfel, spre exemplu, mitului oficial al Occidentului „putred” i s-a opus contramitul subteran al unui Occident puternic, idealizat, singurul capabil să sprijine real căderea comunismului.

În demersul de sondare a imaginarului colectiv, suntem în situația de a putea analiza rezistența armată anticomunistă nu numai ca desfășurare de evenimente, ci și la nivelul sensibilităților, așteptărilor și dramelor însumate de cei implicați.

La nivelul mentalului colectiv, agresat de noile rivalități politice, cei plecați în munți să lupte pentru apărarea țării de pericolul bolșevic au căpătat atribute de eroi salvatori, cea mai puternică vizibilitate având-o conducătorii grupurilor de rezistență zugrăviți în interviurile luate martorilor ca

eroi moderni și modele exemplare. Procesul de eroizare a „partizanilor” se impune analizat prin prisma alterității, calitățile eroului fiind direct proporționale cu defectele comuniștilor. Partizanul este expresia binelui, în timp ce comunistul și uneltele sale sunt expresia răului.

Eroul este înconjurat de simboluri, sau le-a generat, însăși mișcarea de rezistență armată anticomunistă căpătând valențe de simbol în confruntarea dintre bine și rău. Tot o valoare de simbol capătă și locurile în care rezistenții s-au retras „la munte” sau „pe păduri”, dar și obiectele și cuvintele transpuse în jurământ de credință pentru susținerea cauzei.

Un alt mit consacrat a fost cel al „venirii americanilor”, puternic reprezentat la nivelul mentalului colectiv, născut ca o formă de protecție a societății în fața agresiunilor multiple ale noii puteri. Acesta se poziționează ca un răspuns la mitul oficial - „eliberatorul sovietic”, fiind mai degrabă un pretext pentru o hotărâre luată deja, decât un argument decisiv pentru motivarea rezistenței anticomuniste și a retragerii în munți. El a favorizat decizia de asumare a condiției de luptător împotriva regimului, dar nu a determinat-o în mod esențial.

Abordarea problematicii legată de mituri și simboluri în mișcarea de rezistență „armată” anticomunistă, folosind producțiile oferite prin mărturie, este necesară pentru a ne feri de pericolul de a le transfera în istoriografie, dar și pentru a înțelege dimensiunea umană a unui fenomen dramatic ce a zdruncinat societatea românească și a cărei consecințe se resimt până azi.